

ЕВРОПЕЙСКАТА ОТБРАНА – НАСТОЯЩЕ И БЪДЕЩЕ

Пламен Богданов, Марио Маринов

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Докладът изследва еволюцията на плановете на ЕС за изграждане на ключови военни способности, които да му позволят самостоятелно и ефективно да осигурява своята отбрана в новата среда за сигурност в средата на третото десетилетие на XXI век. Анализирани са възможностите за създаване на Европейски сили за отбрана и необходимите критични военни способности и предизвикателствата пред едни бъдещи Европейски въоръжени сили.

Ключови думи: Европа; Европейски съюз; НАТО; отбранителни способности; Европейски въоръжени сили; дефицити

ВЪВЕДЕНИЕ

Две големи многонационални операции в края на XX век показаха определен дисбаланс между способностите на въоръжените сили на САЩ и тези на техните европейски съюзници. Тези операции бяха Пустинна буря (1991) и Съюзна сила (1999), проведени в различни региони на света. Направен е изводът, че много съюзници в НАТО имат само относително ограничени способности за бързо развърщане на значителни сили извън национална територия или за продължителна поддръжка на операции и защита на силите, далече от собствените бази. Освен това командването и управлението и информационните им системи трябва в по-голяма степен да съответстват на изискванията на бъдещите военни операции на Алианса.

За преодоляване на дисбаланса във военните способности, през 1999 г. в НАТО е обявена Инициативата за отбранителни способности. Тя има за цел да повиши отбранителните способности за осигуряване на ефективност на бъдещите многонационални операции в пълния спектър на мисиите на Алианса в настоящата и бъдещата среда за сигурност със специален фокус върху подобряване на оперативната съвместимост между съюзните сили. Предвижда се всички държави да могат да дават справедлив принос към пълния спектър от мисии на НАТО.

В резултат на предприетите действия през последните две десетилетия е направен определен прогрес в адаптирането на военните способности на европейските съюзници към съвременните изисквания.

Развитието на средата за сигурност от началото на третото десетилетие на XXI век обаче и особено след началото на войната на Русия в Украйна, както и политиката, водена от администрацията на президента Тръмп след началото на мандата ѝ през януари 2025 г. налагат преоценка на постигнатите военни способности от европейските държави и ускорено изграждане на въоръжени сили, които да са в състояние самостоятелно да осигурят отбраната на страните членки на Европейския съюз.

МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Използван е основно конкретноисторическият метод при изследването на събитията и фактите, който позволява обобщаване на практическия опит и обективен анализ на процесите и спецификата в динамичното развитие както на глобалната реда за сигурност, така и на еволюцията в схващанията на ЕС за изграждане на европейска отбрана.

Развитие на отбранителните способности на Европейския съюз

През 1999 г. започва да се създава Обща европейска политика за сигурност и отбрана и ЕС обявява своята амбиция да изгради „способност за автономни действия, поддържани от надеждни военни сили, средства за вземане на решение за тяхното използване и необходимата готовност с цел да отговори на международни кризи, без да се оцеляват действията на НАТО“.¹ Очаква се, че така ще се избегне ненужно дублиране и това не предполага създаване на Европейска армия.

Също през 1999 г. ЕС приема „военна цел“, известна като Главна цел 2003, да може до 2003 г. да развърща в рамките на 60 дни и да поддържа най-малко за една година сили до ниво корпус (60 000 д.), способни да изпълняват пълния спектър на Петербургските задачи.²

През 2003 г. е приета Стратегия за европейска сигурност, на чиято основа е обявена нова Главна цел 2010, съгласно която до 2010 г. ЕС трябва да може да предприема бързи и решителни действия в пълния спектър от операции за управление при кризи, обхванати от Договора за Съюза, и е съставен Каталог на силите на ЕС, който детайлизира военните способности, планирани за постигане до 2010 г. Една от планираните способности е стратегическа мобилност, а стратегическият транспорт (въздушен, наземен и морски) се разглежда като ключов фактор за бърз отговор (с бойните групи на ЕС), както и за поддръжка на очакваните операции.

Също през 2003 г. е направен изводът, че е необходимо ЕС да направи повече, най-вече за развитие на ключови способности като стратегически въздушен транспорт, вертолети, космически средства и морско наблюдение, които да бъдат поддържани от конкурентна и силна отбранителна индустрия в Европа с по-големи инвестиции за научноизследователска и развойна дейност.³

След анексирането на Крим от Русия през 2014 г. амбициите на ЕС в областта на военните способности продължават да нарастват.

През 2016 г. ЕС приема План за изпълнение, който е фокусиран върху сигурността и отбраната и определя три стратегически приоритета – Отговор на външни кризи, Изграждане на способности на партньорите и Защита на Съюза и неговите граждани чрез външни действия.

Поредният стратегически документ на ЕС е ревизираният през 2018 г. План за развитие на способностите, който определя 11 нови приоритета, като отчита съществуващите дефицити в способностите. Приоритетите включват способности във всички оперативни области – суша, въздух, море, Космос, кибер, както и обхващащи няколко от тях.

ЕС продължава да разглежда военната мобилност като стратегически и оперативен фактор за военните действия, който поддържа стратегическата автономност на ЕС и подпомага развърщането, завръщането и поддръжката на силите на страните членки, за да постигне военното ново на амбиция на ЕС. През 2019 г. е издаден документът „Военни изисквания за военна мобилност в и извън ЕС“. Той има за цел да осигури първоначални военни изисквания за подобряване на придвижването на военни сили (личен състав, материални средства и техника).⁴ Към този момент например само четири европейски страни имат самолети за стратегически превози. Франция, Германия и Испания използват A400M, а Великобритания – A400M и C-17. За сравнение, през 2019 г. тези европейски държави притежават 63 тежки транспортни самолета, а САЩ разполагат с 264 (C-17 и C-5) (Efsthathiou, 2019). След напускането на Великобритания на ЕС (януари 2020 г.) обаче броят на тежките транспортни самолети в ЕС намалява с около една трета.

Важен документ е приетата през 2020 г. Стратегия на ЕС за Съюз на сигурността за периода от 2020 до 2025 г. Тя е фокусирана върху приоритетни области, в които ЕС може да допринесе за сигурността на страните членки. От борба с тероризма и организираната престъпност до предотвратяване и разкриване на хибридни заплахи и повишаване на устойчивостта на критичната инфраструктура, до подобряване на киберсигурността и насърчаване на научните изследвания и иновациите, с което Стратегията определя инструментите и мерките, които ще бъдат разработени през следващите 5 години, за да се гарантира сигурността в европейската физическа и цифрова среда.⁵

Европейските въоръжени сили – все по-възможни

Средата за сигурност в непредсказуемия и конкурентен свят се променя още по-неблагоприятно след началото на руската агресия срещу Украйна през 2022 г.

В новата обстановка става ясно, че ЕС трябва да има ново ниво на амбиция – да се превърне в по-силен и по-способен глобален играч в областта на сигурността и отбраната както за да защитава сигурността на своите граждани, така и за да действа в кризисни ситуации, които засягат ценностите и интересите на ЕС. Като се отчита това, през март 2022 г. е одобрен Стратегически компас, който е обща стратегическа визия за ролята на ЕС в сигурността и отбраната и обхваща набор от конкретни и широкообхватни цели през следващите 5–10 години. Документът определя цели и етапи в четири направления – да се действа по-бързо и решително при кризи; да се защитават гражданите от бързо променящи се заплахи; да се инвестира в необходимите възможности и технологии; партньорство с други за постигане на общи цели. По този начин Стратегическият компас очертава амбициозен, но постижим план за укрепване на политиката за сигурност и отбрана на ЕС до 2030 г. Аргументите за нов тласък в областта на сигурността и отбраната на ЕС са убедителни: по-враждебната среда и по-широките геополитически тенденции изискват ЕС да поеме по-голям дял от отговорността за собствената си сигурност.⁶ Аргументите за този нов тласък

в областта на сигурността и отбраната на ЕС са убедителни – по-враждебната среда и по-широките геополитически тенденции изискват ЕС да поеме по-голям дял от отговорността за собствената си сигурност.

Скоро след приемането на Стратегическия компас на ЕС бяха издадени два други важни документа – нова Стратегическа концепция на НАТО (29 юни 2022 г.) и нова Стратегия за национална сигурност на САЩ (2 октомври 2022 г.). И в двата документа ЕС се разглежда като важен партньор.

Според новата Стратегическа концепция на Алианса, НАТО и ЕС играят допълващи се, съгласувани и взаимно подсилващи се роли в подкрепа на международния мир и сигурност. Подчертава се, че за развитието на стратегическото партньорство между НАТО и ЕС е от съществено значение пълноценното участие на съюзниците извън ЕС в отбранителните усилия на ЕС. НАТО признава стойността на по-силна и по-способна европейска отбрана, която допринася за трансатлантическата и глобалната сигурност.⁷ Новата стратегия за национална сигурност на САЩ признава, че Европа е била и ще продължава да бъде основен партньор на САЩ в справянето с целия набор от глобални предизвикателства. В Стратегията се заявява, че САЩ ще разширяват и задълбочават трансатлантическите връзки, укрепвайки НАТО, повишавайки нивото на амбиция в отношенията между САЩ и ЕС и подкрепяйки европейските си съюзници и партньори в защита на системата, основана на правила, което е в основата на тяхната сигурност, просперитет и ценности, както и европейските инвестиции в отбрана, чрез или в допълнение към НАТО, ще бъде от решаващо значение за осигуряване на споделената сигурност в този момент на засилваща се конкуренция.⁸

Идеите за развитие на партньорството между ЕС и САЩ обаче много скоро се изпаряват. Надеждите, че Европа ще продължава да разчита на САЩ в областта на критични военни способности, изчезнаха след встъпването в длъжност на новия американски президент Доналд Тръмп през януари 2025 г.

Става ясно, че за САЩ трансатлантическите ангажименти вече не са важни.

Въпреки множеството документи и инициативи чак сега Европа започна да се събужда в областта на сигурността и отбраната. В променящия се с главоломна скорост свят Европа трябва да намери новата си роля на глобалната сцена – главна или второстепенна.

И принудително Европейският съюз предприема спешни мерки.

На неформална среща на лидерите на ЕС на 3 февруари 2025 г. след дискусии по войната в Украйна, кибератаките, хибридните атаки и положението в Близкия изток се стигна до извода за необходимост от силен европейски подход, за да се гарантира сигурността на всички граждани и да се осигури мир в Европа и за изграждане на „Европа на отбраната“. За тази цел са разгледани три основни теми: способности, финансиране и партньорства. По отношение на отбранителните способности акцентът е поставен най-вече върху противовъздушната и противоракетната отбрана, ракетите и боеприпасите, военната мобилност и стратегическите спомагателни способности, като е посочено, че

за тази цел трябва да се засили европейската отбранителна промишленост.

В изказването си на форума на 3 февруари председателят на Европейския парламент Роберта Мецола подчертава: „Всички виждаме заплахите, пред които е изправена Европа, и е ясно, че Европа трябва да бъде отговорна за собствената си сигурност. Никои друг няма да го направи вместо нас“.⁹

В началото на март 2025 г. Европейската комисия одобрява план за финансиране на европейската отбрана с 800 млрд. евро. Новият план, наречен „Превъоръжи Европа“ (ReArm Europe), включва използването на държавно финансиране за отбрана, без държавите да задействат процедура за прекомерен дефицит. Според Комисията, ако държавите увеличат своите разходи за отбрана средно с 1,5% от БВП, това може да доведе до мобилизирането на близо 650 млрд. евро за период от 4 години. Останалите средства в размер на 150 млрд. евро се предвижда да бъдат осигурени чрез заеми, които да бъдат инвестирани в общеевропейска противовъздушна и противоракетна отбрана, артилерийски системи, дронове за ракети и боеприпаси.

С осигуряването на безпрецедентната сума се целят укрепване на европейската отбрана и превръщането ѝ в независима от Съединените щати.

Следваща важна стъпка е представянето от Европейската комисия на 19 март 2025 г. на Бяла книга за бъдещето на европейската отбрана.

Бялата книга представя решения за преодоляване на критичните пропуски в способностите и за изграждане на силна отбранителна промишлена база. Счита се, че това е от съществено значение за сигурността на Европа.

Чрез тези два документа – Бялата книга и финансовия план, ЕС продължава с приемането на стратегически документи, но реализирането пак остава за бъдещето.

И в тази обстановка от САЩ идва потвърждение на новите тенденции във външната им политика. През ноември 2025 г. президентът Тръмп обявява нова Стратегия за национална сигурност на САЩ. Въпреки че в нея се признава, че Европа стратегически и културно остава жизненоважна за САЩ, се изразява загриженост за дълбоки европейски проблеми, като недостатъчни военни разходи и икономическа стагнация. Сред приоритетите на САЩ в Европа е посочено превръщането ѝ в група от обединени суверенни държави, която да носи основна отговорност за своята собствена отбрана.¹⁰ Един от главните фокуси на американската политика е поставен върху налагане и затвърждаване на Доктрината „Монро“ за възстановяване на американското превъзходство в Западното полукълбо.

Едновременно с това президентът Тръмп нееднократно в различни варианти заявява желанието си за приобщаване на Гренландия (островна територия на Дания) към територията на САЩ, с което разрушава единството на НАТО.

Всичко това за пореден път потвърждава необходимостта Европа да формира нов курс в политиката си за сигурност, т.е. Европа без САЩ. Европа трябва да бъде силна и да не разчита на военната помощ на САЩ. Това означава и отказ от досегашната политика на „мека сила“.

В създадената обстановка може да се прогнозира различни варианти (хипотези) за осигуряване на европейската сигурност и отбрана.

Възможно е НАТО да се запази в настоящия формат, но без гаранции от САЩ за европейската сигурност. Тоест чл. 5 на Вашингтонския договор е обезсилен и безсмислен. Това може да наложи излизане от НАТО на европейските страни и създаване на нов „Европейски военно-политически отбранителен съюз“ (в чист вид ново „Европейско НАТО“) или формиране на паралелна на НАТО европейска командна структура (второто е малко вероятно).

Друг вариант е САЩ да намалят присъствието си в Европа и да излязат от НАТО (или от военните му структури). Остава, един вид, „Европейско НАТО с Канада“. Прилагат се съществуващите политики, процедури и стандарти. Използва се съществуващата командна структура на НАТО, но без американски персонал.

И при двете хипотези се налага фундаментална промяна на архитектурата за сигурност на Европа и света. В основата на създаването на военните способности за европейска отбрана ще бъдат Франция и Германия от страна на Европейския съюз и Великобритания и Турция. Архитектурата за сигурност в света също е поставена на изпитание – още със започването от Русия на войната в Украйна, а после и със създаването на Съвета за мир на Доналд Тръмп, в който ясно се вижда идеята за замени Съвета за сигурност на ООН.

За създаване на самостоятелна европейска отбрана може да се използва опитът на НАТО. С какво НАТО е силен военно-политически съюз досега? Няколко характеристики:

- създадена е като организация с Вашингтонския договор, чийто крайъгълен камък е чл. 5;

- има Стратегическа концепция, съгласно която основна задача на Алианса е колективната отбрана (в последната концепция формулирана като „възпиране и отбрана“);

- прилага установен във времето Процес за планиране на отбраната;

- има развърната от мирно време многонационална командна структура;

- въоръжените сили на НАТО са сбор от националните армии на страните членки;

- има създадена система от доктринални документи, регламентиращи подготовката, генерирането и използването на въоръжените сили.

В разгледаните по-горе хипотези Европа трябва да изгради собствен отбранителен потенциал. Това означава, че от предимно икономически съюз ЕС трябва да се трансформира и във военен. На практика, да стане политико-военен съюз. Тук, разбира се, следва да се отчита, че ЕС не е федеративно образowanie, а съвкупност от национални държави. Но пък подобно на НАТО може да има въоръжени сили, които са сбор от национални въоръжени сили. Още повече че са налице определени условия за създаване на отдавна прокламираните от някои европейски въоръжени сили.

Тази идея вече има много последователи. Например Марио Драги – бивш

председател на Европейската централна банка и бивш премиер на Италия, в качеството си на специален съветник на председателката на Европейската комисия, на 19 март 2025 г. казва, че „Европа трябва да действа като единна държава“, тъй като преодоляването на моделите на национална отбрана и приемането на континентален подход „се превръщат в необходима стъпка“. Това изисква „командна верига от по-високо ниво за координиране на разнородни армии“, такава, която „може да функционира като континентална отбранителна система, независимо от националните приоритети“ (Pereti, 2025).

В новата обстановка идеята за създаване Европейски въоръжени сили вече може да се изправи по-успешно пред доскорошните препятствия.

Това, че в учредителните договори и договорите за присъединяване към ЕС не е предвидено Съюзът да се трансформира в отбранителен съюз, може лесно да се преодолее при наличие на политическа воля в страните членки.

Създаването на Европейски въоръжени сили вече не може да се разглежда като отнемане на национален суверенитет, а като обективна необходимост.

Идеята, че националните въоръжени сили (изцяло или частично) ще бъдат преподчинени на ЕС, може да се отхвърли, ако се възприеме подходът, прилаган в НАТО.

Досегашното негативно отношение на САЩ към създаването на Европейски въоръжени сили, за да не се дублира НАТО и да не се пренасочват национални финансови средства, вече не съществува.

Критичното отношение на Великобритания, че едни Европейски въоръжени сили ще омаловажат НАТО и ще подкопаят военните му способности, вече не е актуално.

Опасенията, че Европейските въоръжени сили може да останат куха бюрократична структура без реален боен потенциал, вече нямат аргументирано обяснение.

По същия начин неяснотата как ще се действа при заплаха срещу някоя от държавите членки на ЕС, които не членуват в НАТО (Австрия, Кипър, Ирландия и Малта), и какво ще е отношението на държавите членки на НАТО, нечленуващи в Европейския съюз (САЩ, Канада, Турция и Великобритания), може да бъде преодоляна с ясни клаузи в бъдещите договори за създаването на Европейски въоръжени сили.

Все пак остават предизвикателства пред бъдещите Европейски въоръжени сили, свързани със съществуващите днес дефицити в критични отбранителни способности, като противовъздушна и противоракетна отбрана, далекобойна артилерия, безпилотни летателни апарати с голям обем, командване и управление с използване на космически елементи, разузнаване, наблюдение, таргетиране (Intelligence, Surveillance, Target Acquisition, and Reconnaissance – *ISTAR*), стратегически транспорт, киберсигурност и накрая, но не на последно място, най-трудното – осигуряване на ядрен чадър над Европа. Тук трябва да прибавим и необходимостта от създаване на йерархична система от документи на стратегическо, оперативно и тактическо ниво (концепции, доктрини, страте-

гии, тактики, техники и процедури), на Процес за планиране на отбраната и развърнатата командна структура, подобни на тези в НАТО.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Плановите на Европейския съюз за по-големи ангажменти за собствената му отбрана изглеждат амбициозни, но не чак толкова. Предвидените средства за реализиране на плана „ReArm Europe“ до 2030 г. са 800 млрд. евро. През 2024 г. общите разходи за отбрана на държавите членки на ЕС са 326 млрд. евро и въпреки че от 2021 г. са нараснали с 30%¹¹, трудно може да се сравнят с бюджета за отбрана на САЩ. Само за 2024 г. американските разходи за отбрана достигат 968 млрд. долара. Това дава основание да се направи изводът, че са необходими поне 10 години, в които Европа да догонва САЩ и да постигне що-годе съизмерими отбранителни способности. При вземане на решение за изграждане на собствен ядрен чадър на Европа ще е необходимо много повече време.

Така че сме свидетели на отдавна планирано амбициозно, но нереализирано настояще и още по-амбициозно бъдеще.

БЕЛЕЖКИ

1. European Council. (1999). *European Council declaration on strengthening the Common European Policy on Security and Defence*. Cologne European Council.
2. European Council. (1999). *Helsinki European Council 10 and 11 December 1999: Presidency conclusions*. European Parliament. https://www.europarl.europa.eu/summits/hell1_en.htm. Достъпено на 8.01.2026 г.
3. Council of the European Union. (2009). *Report on the implementation of the European Security Strategy: Providing security in a changing world*. In *European Security Strategy: A secure Europe in a better world* (pp. 23–24). European Communities.
4. General Secretariat of the Council. (2019, July 19). *Military requirements for military mobility within and beyond the EU* (No. 11373/19, p. 4). Council of the European Union.
5. European Commission. (2020, July 24). *EU Security Union Strategy: Connecting the dots in a new security ecosystem* [Press release]. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1379. Достъпено на 8.01.2026 г.
6. Council of the European Union. (2022, March 21). *A Strategic Compass for Security and Defence: For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security*.
7. NATO. (2022, June 29). *NATO 2022 Strategic Concept: Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Madrid* (p. 10).
8. The White House. (2022, October). *National Security Strategy*. Washington, DC.
9. Metsola, R. (2025, February 3). *Leaders' Retreat: Topic: European defence* [Speech]. European Parliament. <https://www.europarl.europa.eu/resources/library/media/20250203RES26614/20250203RES26614.pdf>. Достъпено на 7.01.2026 г.

10. The White House. (2025). *National Security Strategy* (pp. 25–27). Washington, DC.
11. Council of the European Union. (n.d.). *Otbranata na ES v chisla* [EU defence in numbers]. <https://www.consilium.europa.eu/bg/policies/defence-numbers/#0>. Достъпно на 16.12.2025 г.

REFERENCES

- Efstathiou, Y.-S. (2019, January 10). *European strategic airlift: A work in progress*. Military Balance Blog. International Institute for Strategic Studies. <https://www.iiss.org/online-analysis/military-balance/2019/01/european-strategic-airlift/>
- Pereti, A. (2025, March 19). *Dragi: Sigurnostta na Evropa e v risk zaradi Trump* [Draghi: Europe's security is at risk because of Trump]. EURACTIV.bg. <https://euractiv.bg/section/>

EUROPEAN DEFENSE – PRESENT AND FUTURE

Abstract: *The paper explores the evolution of the European Union's plans to build key military capabilities to enable the Union to independently and effectively provide for its defense in the new security environment in the middle of the third decade of the 21st century. The possibilities for building the European defence forces and the necessary critical military capabilities and challenges facing a future European armed forces are analyzed.*

Keywords: *Europe; European Union; NATO; defence capabilities; European Armed Forces; deficiencies*

Prof. Plamen Bogdanov, PhD

ORCID ID: 0000-0002-2036-1589

University of Library Studies and Information Technologies
Sofia, Bulgaria

E-mail: p.bogdanov@unibit.bg

Mario Marinov, PhD

ORCID ID: 0009-0002-0369-5939

University of Library Studies and Information Technologies
Sofia, Bulgaria

E-mail: m.marinov@unibit.bg